

ZPRÁVY

nová témata, jakkoli převážně zajímavá a podnětná. Většina autorů a autorek příspěvků se snažila navázat na hlavní téma konference a vztáhnout své rozmanité výzkumné výsledky k organizačním proměnám vysokých škol. V této souvislosti bylo možné vysledovat hlavní obecné trendy v interpretaci současných problémů, které odpovídají obecnějšími kontextualizacím jednotlivých empirických výzkumů. Mezi nimi patřily na konferenci k nejčastěji diskutovaným otázkám spojené s pojetím excellence vysokoškolských institucí, resp. jejich hodnocením, s nástupem akademického kapitalismu, marketizace a komodifikace vysokoškolského vzdělávání a jejich dopadů na vysoké školy. Jako zajímavý a přitažlivý trend se také ukázaly snahy o sběr kvantitativních dat o vysokoškolských institucích a jejich využití v konstrukci indikátorů pro vysokoškolskou politiku. Kulatý stůl zorganizovaný k tomuto tématu, kde byly prezentovány dva takto zaměřené projekty (U-Multirank a ETER) poukázal také na to,

že má v této oblasti komunita vysokoškolského výzkumu společné pole zájmu s komunitou, která se zabývá indikátory v oblasti výzkumu, vývoje a inovací (viz konferenční řada „*Science and Technology Indicators*“).

Letošní konference CHER tak ukázala, že je komunita evropského výzkumu vysokého školství stabilizovaná v několika hlavních institucích, ale že se objevují také nové organizace a vědci a vědkyně se zájmem o tuto oblast. Výroční konferenci tohoto typu by prospěla o něco větší otevřenost nejen začínajícím badatelům a badatelkám, ale také jiným komunitám z příbuzných oborů. Přední místo mezi evropskými výzkumnými organizacemi v této oblasti zastává portugalský CIPES, který bude také organizátorem příští konference CHER. Uvidíme, zda se tentokrát podaří v Portugalsku o něco více otevřít tuto platformu pro komunikaci v odborné komunitě i vůči novým přístupům a myšlenkám.

Karel Šima

IPN Metodika navrhne nový systém hodnocení a institucionálního financování výzkumných organizací

Individuální projekt národní (IPN) s plným názvem „Efektivní systém hodnocení a financování výzkumu,

vývoje a inovací“ realizuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (www.metodika.reformy-msmt.cz). Projekt byl zahájen 1. 2. 2012 a ukončen bude 31. 10. 2015. Řešení projektu vede hlavní odborná garantka prof. Ing. Jitka Moravcová, CSc.

Význam hodnocení za hranicemi ČR

Hodnocení je považováno za důležitý strategický nástroj pro řízení systému výzkumu, vývoje a inovací (VaVaI) na všech úrovních. Význam hodnocení v celém světě roste, protože kvalitní a relevantní VaVaI je stále významnějším faktorem ekonomického růstu země a jako takový je dlouhodobě podporován růstem objemu veřejných výdajů. Důležitost se zvyšuje i v důsledku sílících nároků na odpovědnost za účelně a hospodárně vynaložené veřejné prostředky a stupňujícího se tlaku společnosti na sociální relevanci výzkumu. V neposlední řadě je hodnocení VaVaI i reakcí na omezenost disponibilních finančních zdrojů.

Systém hodnocení v ČR

V původním pojetí měla sloužit Metodika hodnocení vytvářená Radou vlády pro výzkum, vývoj a inovace jako zdroj informací o výkonnosti výzkumných organizací (VO) a neměla mít přímý vliv na jejich institucionální financování. Tato situace se však radikálně změnila v roce 2009 jako reakce na novelu Zákona č. 130/2001 o podpoře výzkumu, která zakotvila, že institucionální podporu lze poskytnout na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na základě zhodnocení jí dosažených výsledků. Byla to pak Metodika 2010, která poprvé obsahovala kapitulu „Pravidla rozdělování institucionálních prostředků výzkumným organizacím a stanovení finanční hodnoty bodu“ popisující

explicitně převod bodů na peníze. V roce 2010 bylo podle výsledků hodnocení alokováno asi 30% institucionální podpory VaV, v roce 2012 asi 90% a v příštích letech měla být podle hodnocení výkonů rozdělována institucionální podpora celá. Tato situace nakonec nenastala a v současné době je pouze malá část institucionální podpory závislá na bodech z hodnocení a připravují se pravidla pro přechodné období před zavedením zcela nového systému hodnocení a institucionálního financování VO.

Mezinárodní audit systému VaVaI v ČR z roku 2011 konstatoval, že *„Hodnocení v českém systému VaVaI funguje špatně. Použití Metodiky hodnocení pro účely institucionálního financování je nevhodné, protože deformuje chování, snižuje stabilitu výzkumného systému a je na překážku jeho výkonnosti. Je přespříliš zaměřeno na výstupy a poskytuje málo informací o tom, zda jsou státní zásahy úspěšné a zda programy splňují vytčené cíle. V praxi hodnocení je třeba provést radikální změny a využít hodnocení pro dosažení zodpovědnosti a k tvorbě a zlepšování politik“* (více na <http://audit-vav.reformy-msmt.cz/soubory-ke-stazeni>). Úkol vypracovat nový na mezinárodní standardy orientovaný systém hodnocení se objevil i v řadě našich národních strategických materiálů.

Cíl IPN Metodika

Hlavním cílem IPN Metodika je navrhnout a pilotně ověřit systém celonárodního hodnocení VO podle principů ověřených mezinárodní

praxi se zapojením *peer-review* a doporučit nový systém institucionálního financování. Tato metodika by měla být multikriteriální, oborová a měla by zohledňovat postavení dané VO v českém systému VaVaI. Aby mohly být připraveny podmínky pro zavedení nového hodnocení do praxe, je součástí projektu i vypracování Studie proveditelnosti organizačního zajištění a Návrh legislativních změn. V obecné rovině usiluje projekt o zlepšení celkové kultury hodnocení v oblasti VaVaI a o změnu obecně rozšířeného mylného názoru, že základním cílem hodnocení je rozdělování institucionální podpory podle získaných bodů. Součástí projektu je i kurz „Hodnocení VaV v teorii a praxi“ který absoluuje 25 účastníků.

Hodnocení a institucionální financování v pojetí IPN Metodika

Principy hodnocení jsou postaveny na tzv. informovaném *peer-review*, které bude prováděno v šesti hlavních panelech a dvaceti čtyřech hodnotících oborových panelech. Hodnotit se bude tzv. výzkumná jednotka, odpovídající jedné oborové skupině na jedné hodnocené instituci, a to v několika dimenzích: výzkumné prostředí (řízení VO, infrastruktura, lidské zdroje), postavení v národní a mezinárodní komunitě (zapojení do výzkumné spolupráce, celková výzkumná výkonnost (produktivita, kapacita, kvalita výzkumu), vědecká excelence (nejlepší výstupy) a společenská relevance (aktivity pro

odběratele výsledků). Každá z dimenzí bude mít různou váhu podle typu a mise VO. Například vědecká excelence může být zdůrazněna pro veřejné vysoké školy, zatímco pro VO aplikovaného výzkumu může mít vyšší váhu společenská relevance. Výsledkem pak bude přidělení bodů na stupnici 1 – 5 v jednotlivých dimenzích. Tento způsob hodnocení umožní porovnávat výkonnost a kvalitu výzkumu VO na národní i mezinárodní úrovni. Syntéza výsledků na úrovni VO i na úrovni národní bude poskytovat důležité informace pro politická a strategická rozhodnutí. Je samozřejmé, že takové hodnocení nelze realizovat každý rok. Racionální strategie může počítat s hodnocením jednou za 6 let, tj. hodnotit výsledky a výstupy za 5 let a jeden rok počítat na vlastní hodnocení.

Institucionální financování VO by mělo být složeno ze tří částí. Největší podíl, v návrhu je 80% rozpočtu, by měl formu blokového grantu závislého na financování z minulého období. Zbýlých 20% rozpočtu (výkonnostní složka) by se skládalo z 15% vzešlých z výše popsaného hodnocení a 5%, které budou předmětem „rozvojové“ smlouvy VO s jejím poskytovatelem. Základní rozdělení institucionálního rozpočtu by pak nebylo rozděleno na podíly podle jednotlivých oborových skupin, jak je tomu dnes, ale částky by byly alokovány do oddělených rozpočtů jednotlivých typů VO (akademické, resortní VO, aplikované VO atd.). Takový systém by

zajišťoval stabilitu a kontinuitu a zároveň by umožňoval státu investovat veřejné prostředky účelně, hospodárně a efektivně tam, kde selhává trh. Zkrátka podporovat ten výzkum, který si podporu zaslouží.

Celonárodní hodnocení založené na mezinárodním *peer-review* je v ČR novinkou

Posouzení odborníky ze stejné oblasti je základem hodnocení týmů a ústavů uvnitř AV ČR již několik let a rovněž v tzv. Metodice 2013 se prvky *peer-review* objevily v hodnocení vybraných typů výsledků (Podpilíř I) a v hodnocení kvality (Pilíř II). V roce 2014 realizovalo MŠMT průlomové hodnocení velkých výzkumných infrastruktur pomocí mezinárodního *peer-review* a podle metodiky, která vznikla v rámci projektu. Národní zkušenosti tady tedy jsou. Když k nim přidáme mezinárodní know-how expertů z firmy Technopolis, který je dodavatelem veřejné zakázky vypsané na návrh nového systému hodnocení a financování, mohla by vzniknout rozumná a použitelná metodika hodnocení.

Nelze ale očekávat, že nový způsob hodnocení VO může být zaveden rychle a bez předběžného ověření. Proto je v rámci projektu vytvořen prostor pro pilotní ověřování. První ověření, tzv. malé pilotní, realizoval Technopolis a je již skončeno. Jeho zhodnocení včetně zpětné vazby zúčastněných VO bude součástí příspěvků na konferenci 14. května 2015 pořádané v Olomouci. Druhé pilotní

ověření organizuje projektový tým a je v současné době v plném proudu. Cílem obou je prověřit nastavení administrativních a podpůrných procesů, získat zpětnou vazbu od zapojených VO a z širšího pohledu připravit VO na *peer-review* způsob hodnocení.

Nelze ani očekávat, že odborná veřejnost a poskytovatelé či politici přijmou navrhovaný způsob hodnocení ochotně a bez připomínek. Proto jsou všechny zprávy včetně příloh zveřejňovány a procházejí velmi pečlivým a podrobným veřejným projednáním. Bohužel se v některých případech ukázalo, že kritici navrhovaného modelu nevěnují studiu materiálů dostatečnou pozornost nebo jim vyhovuje současný způsob hodnocení, protože právě jejich oboru přináší výhodu oproti ostatním. Veřejné projednání končí vždy konferencí a po ní zpracovává Technopolis nejzásadnější a nejčastější komentáře. Ty relevantní zohlední ve finální podobě zprávy. U komentářů, které se rozhodne nezpracovat, uvádí zdůvodnění. Celá veřejná zakázka končí v květnu 2015, ale projekt bude pokračovat až do října 2015. Tento časový prostor bude věnován práci na konečném návrhu hodnocení a financování ve spolupráci s Radou pro výzkum, vývoj a inovace a Úřadem vlády. Stále ještě bude čas na objasnění sporných bodů a optimalizaci metodik.

Nejčastější připomínky k novému systému hodnocení jsou tři. Za první *peer-review* prováděné zahraničními odborníky je považováno za příliš

ZPRÁVY

drahé. Za druhé je poukazováno na to, že nepřinese žádnou přidanou hodnotu a za třetí že bude podléhat korupci a partikulárním zájmům. Všechny připomínky tým IPN Metodika společně s Technopolisem projednává a relevantní zohledňuje v návrzích.

Od začátku projektu je stanovena horní mez přímých a nepřímých nákladů na hodnocení jako 1 % z celkového rozpočtu institucionální podpory. Podle zahraničních zkušeností až 80 % nákladů jsou náklady nepřímé, tj. na straně hodnocených VO. Dnes cenu současné metodiky neznáme. Cena za hodnocení závisí na jeho cíli, rozsahu a detailnosti. Přímé náklady lze snížit kvalitní administrativní podporou, on-line systémem pro komunikaci, využitím moderních internetových komunikačních prostředků a tím, že součástí nebude osobní návštěva panelu na hodnocených VO. Součástí projektu je vypracování Studie proveditelnosti, která dá odpověď na otázku, jak systém prakticky realizovat a jaká bude cena hodnocení podle návrhu.

Přidanou hodnotou výsledků projektu je národní a mezinárodní srovnání kvality a výkonnosti celého systému VaVaI, které umožní jeho efektivní řízení a financování. Jako příklad velmi důrazného využití výsledků hodnocení je možno uvést Portugalsko, které využilo celonárodního hodnocení v roce 2013 k zefektivnění institucionální podpory tím, že 20 % VO zůstalo po 1. vyřazovací fázi hodnocení bez institucionální

podpory, 25 % získalo jen 80 % původní částky a 55 % VO postoupilo do 2. fáze. V této fázi ty nejlepší VO hodnocené jako výjimečné a excelentní dostaly vyšší podporu v rámci strategického financování.

Je pravdou, že *peer-review* je subjektivní proces a může být náchylný ke korupci. K omezení této nevýhody obsahuje návrh několik opatření. Členy panelů a jednotlivými hodnotiteli musejí být zahraniční odborníci bez vazby na ČR. Složení panelů musí být anonymní a jeho členové musejí mít dostatečné podklady pro rozhodování postavené na bibliometrii (tam, kde je využitelná), sebehodnotící zprávě a indikátorech pro jednotlivé dimenze hodnocení bez znalosti jejich jednotlivých vah pro účely institucionálního financování. Oborové panely potřebují jasná pravidla pro svoji práci a dohled hlavních panelů. V hlavních panelech však budou působit i čeští zástupci akademické sféry, poskytovatelů a odběratelů výsledků. Jejich role však bude poradenská tak, aby byli zahraniční členové panelů přesně informováni o specifikách českých podmínkách pro výzkum.

O tom, zda se podaří návrh IPN Metodiky realizovat rozhodne především klíčová poslední fáze projektu v druhé polovině roku 2015 a také dostatečná koordinace s Radou vlády pro výzkum, vývoj a inovace, resp. s Úřadem vlády.

Jitka Moravcová, Zuzana Picková